

Дузь Л. І.

Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПИСЬМЕННИЦЬКИХ ЛИСТІВ (ДО ПАРАДИГМИ М. П. ГОДОВАНЦЯ)

Стаття присвячена дослідженню листів, написаних поетом-байкарем, перекладачем М. П. Годованцем протягом 1960-х років, як автентичного джерела біографічної та психологічної інформації. Визначено, що епістоли письменника, адресовані професору, доктору філологічних наук І. М. Дузеві, належать до типу приватно-ділового листування, яке тривало в межах міжособистісних неофіційних стосунків. Аналіз листів показав розвиток взаємин між кореспондентами – від напівофіційних до дружніх, щиро-довірливих. З'ясовано, що інтенсивність листування корелювала з динамікою його характеру й була пов'язана з діловою, інформативною та психологічною функціями.

Увагу зосереджено на меті ініціатора епістолярного спілкування І. М. Дузя, а також на мотивації М. П. Годованця підтримувати листування та визначати його теми, перемикаючи увагу свого кореспондента з ретроспективного на перспективний план. Окреслено теми, внутрішньо табузовані байкарем. Простежено психологічну боротьбу мотивів, пов'язаних із потребою творити й згадувати, а також усвідомленням суспільно-політичних реалій «відлиги».

Вирізнено типи епістолярної інформації: повідомлення про зовнішні події з оцінними елементами, прямі емоційно-психологічні свідчення, опосередкований вияв складних морально-психологічних процесів. Доведено, що значення психологічної інформації набуває уникання письменником спогадів про події 1920–30-х років, виключення теми заслання, прохання про нерозголошення повідомленого. Через аналіз прямої та опосередкованої епістолярної інформації розкрито причини психологічного й морального стану митця протягом 1960-х років.

Відзначено, що листи М. П. Годованця характеризуються персональністю, яка виявлена в інформаційній спрямованості на конкретного адресата й неординарному авторському «я». Стверджено, що цінністю листів є інформація про особистість письменника, характер його ставлення до суспільних і мистецьких процесів, а також про особливості індивідуальних психологічних процесів, його психологічну драму.

Досліджено, що головні теми листів М. П. Годованця зосереджені на творчому процесі й творчих стосунках, не мають чітко окреслених меж і торкаються суспільно-політичних, морально-етичних, психологічних проблем, а отже, стають джерелом розуміння суспільних і моральних умов 1960-х років, напрямів творчої думки, психологічного й емоційного стану творчої особистості.

Ключові слова: *письменницький лист, динаміка характеру листування, персональність епістолярної інформації, опосередкована психологічна інформація.*

Постановка проблеми. Епістолярій митців і літераторів належить до розряду історико-культурних документів, які слугують джерелом важливої суспільно-політичної, соціальної, культурної інформації. Увагу дослідників привертає автобіографічний, естетичний, психологічний потенціал письменницького епістолярію. У контексті антропоцентричного літературознавчого дискурсу кожний епістолярний документ є самоцінним, а отже, цінним як свідчення про певну епоху й соціум. Віднайдені й введені в науковий обіг, невідомі досі письменницькі листи є матеріалом вивчення на засадах теоретичних напра-

цьовань, а також підставою для уточнення методології дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Епістолярна спадщина митців досліджується вітчизняними літературознавцями в різних аспектах: контексту світової епістолярної культури (Ю. Шерех), міжкультурних взаємозв'язків (В. Дудко), жанрів епістолярної літературної критики на межі XIX – XX сторіч (Л. Вашків), порівняльно-типологічного аналізу й класифікації у зв'язку з художніми творами (Ж. Ляхова, В. Святовець). У галузі теорії письменницького епістолярію порушено питання полістилевості

(М. Коцюбинська), жанрової типології відкритого листування (А. Зіновська), стилістичного різноманіття жанру літературно-критичного листа (В. Кузьменко), модифікації поезики й жанру як типологічної засади (Г. Мазоха), історико-хронологічної типологізації (О. Рарицький), тематичної типологізації (Л. Морозова), джерелознавчої типологізації (І. Старовойтенко), комплексної типологізації (О. Семенюк).

У дослідженнях емпіричного матеріалу виробляються епістологічні методи, серед яких порівняльно-історичний, типологічний, джерелознавчий, описовий, психографічний [9, с. 154]. Вибір наукового підходу мотивується станом дослідженості конкретного листування та дослідницькими завданнями. Так, А. Ільків обґрунтовує значення психоаналітичних векторів дослідження епістолярної спадщини митців, аргументує доцільність введення листів у процес реконструкції письменницьких психопортретів. Аналіз листа як психотексту, вважає дослідниця, «дозволяє відкривати нові грані творчих особистостей, простежувати складний шлях саморецепції автора, динаміки його психічних станів в епістолярному тексті» [6, с. 28].

Увагу дослідників привертають також питання специфіки письменницького епістолярію. Спираючись на вироблене психологією творчості поняття індивідуальної творчої установки, Г. Мазоха твердить про спільну основу художньої творчості митця та його епістолярію, яка в обох випадках знаходить свій вияв «у спільній формі – в художній манері письменника» [9, с. 156]. Результатом єдиного творчого процесу стає образ, у листуванні це, зокрема, образ автора й образ його адресата. Теза про необхідність вивчення письменницького епістолярію не лише в плані фактографічному, але й психологічному й естетичному розвиває думки про витворення в приватній кореспонденції митців портрета особистості на тлі доби й продовжує міркування про важливість дослідження на конкретному матеріалі приватного листа проблеми індивідуальності в історії культури України [9, с. 152].

Об'єкт нашого дослідження – листи поета-байкаря, перекладача Микити Павловича Годованця (1893–1874 роки життя), адресовані протягом 1960–1974 років професору, доктору філологічних наук І. М. Дузеві (1919–1994 роки життя).

М. П. Годованець почав друкуватися 1913 року, перша його книжка вийшла 1927 року, протягом 1920–30-х років видав близько десяти збірок. 1937 року був заарештований «за зраду Батьків-

щини» як «емісар Коновальця в Україні, організатор і керівник шпигунської та диверсійної організації» [1], засланий на Колиму, де пробув до 1947 року. На клопотання про зняття судимості 1950 року отримав відмову, мотивовану тим, що «у своїх художніх творах у замаскованому вигляді проводив контрреволюційну пропаганду, зображаючи сподівання на інтервенцію, та висловлював вороже ставлення до колгоспного будівництва» [1]. Зміг отримати роботу й житло лише після реабілітації, 1957 року, у віці шістдесяти чотирьох років. За нестерпних умов продовжував писати – створив 512 оригінальних байок. Протягом 1960–70-х років вийшло понад 30 книжок оригінальних байок М. П. Годованця та його перекладів світової байки. За оцінкою сучасного літературознавства, оригінальні твори митця «вирізняються глибиною думки, літературною довершеністю, тонким психологічним малюнком, колоритною портретною характеристикою персонажів, дотепною, соковитою народною мовою. За всієї сатиричній загостреності творів у них відчувається потужний ліричний струмінь» [7]. Видані 1973 року переспіви й переклади близько тисячі творів видатних байкарів світу стали наслідком шістнадцятирічної копійки праці Микити Годованця та показали його як дослідника й поета. «Поставивши собі за мету зробити здобутком українських читачів скарби віковичної мудрості й дотепності, сатири й гумору, автор, – на думку дослідників, – виявив уміння зберегти особливості байкарів минулого, але водночас дати нову інтерпретацію старовинним сюжетам, сповнити українським національним колоритом, підсилити народним гумором» [2, с. 21].

Літературна творчість М. П. Годованця досліджена в книжках Ю. Петрова та Ю. Альперіна, в статтях І. Зуба, І. Дузя, Є. Гінзбург, С. Крижанівського, М. Логвиненка, М. Скорського, П. Сліпчука, Ю. Цекова. Страдницька доля М. П. Годованця визначила сюжет художніх творів М. Красуцького – повісті «За Колимою сонце сходить», романів «Довга дорога вночі» й «Розрив-трава на лютих перехрестях».

Епістолярна спадщина байкаря досі не зібрана. У розвідці «Байка і колючий дріт, або відомий і невідомий Микита Годованець», заснованій на розсекречених архівних документах, В. Василашко навів адресовані йому листи 1958 й 1962 років, а також процитував доступний йому лист митця 1968 року. В. Прокопчук проаналізував крізь призму відомих йому листів М. П. Годованця літературний процес на Хмельниччині

Половини 1950-х років. До листування М. Годованця та В. Гжицького звернувся В. Горбатюк.

На наше переконання, мають тривати розшуки не лише офіційних документів, але й листування М. П. Годованця. Віднайдені листи поета потребують введення в науковий обіг і багатоаспектного аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення листів М. П. Годованця до професора І. М. Дузя як автентичного джерела біографічної та психологічної інформації, визначення їхньої проблематики, характеру листування, значення для дослідження особистості митця, його етичних і творчих принципів.

Виклад основного матеріалу. В особистому архіві І. М. Дузя зберігаються листи, які за стандартами атрибуції – підписами, звертаннями, датами, місцем написання – є епістолами М. П. Годованця, адресованими власникові архіву, доценту, згодом професору кафедри української літератури Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова [5]. Усі листи надіслані до Одеси з Кам'янка-Подільського й датовані періодом 1960–1974 років. Надруковані на друкарській машинці, вони містять вписані від руки доповнення; підписи зроблені чорнилом, синім і червоним олівцями.

Особливістю аналізованого епістолярію є часткова наявність листів-відповідей І. М. Дузя, котрий зрідка писав чернетки й не робив копій власних кореспонденцій. Проте неповнота в архіві листів-реагувань не унеможливило дослідження наявних епістол, оскільки кореспондентська пара не вважається в епістолології необхідною умовою дослідження. Завданням дослідника є встановлення відсутніх необхідних даних за всіма правдивими джерелами. Атрибуція епістолярної спадщини, згідно з компетентною думкою, «завжди вимагає тривалої дослідницької роботи: вивчення біографічних деталей, аналізу обговорюваних у листі тем, зосередження на малоістотних, на перший погляд, фрагментах» [8, с. 99].

У досліджуваному випадку до питань, які потребують додаткового пояснення, належить, зокрема, початок листування. Епістолярне спілкування почалося у березні 1960 року з ініціативи І. М. Дузя, який наприкінці 1950-х – на початку 1960-х років збирав і вивчав матеріали про творчість Остапа Вишні (Павла Губенка) й українських сатириків і гумористів доби, яку пізніше назвали Розстріляним відродженням, – Валери Пронози (Василя Елланського), Кості Котка (Миколи Любченка), Василя Чечвянського (Василя Губенка),

Юхима Гедзя (Олекси Савицького), Юрія Вухналя (Івана Ковтуна). З'ясування конкретики письменницьких долей допомагало дослідникові глибше розуміти процеси літературного життя в Україні 1920–30-х років, відшукувати в них імена письменників, знищених системою, викреслених з історії. Так у матеріалах майбутньої докторської дисертації І. М. Дузя з'явилася персоналія Микити Годованця. Перший лист до нього містив запитання про постаті літературного життя тридцятирічної давнини.

У листі-відповіді сухо згадувалися факти, на той час уже офіційно відомі: «Одним рядком можу бути Вам <...> корисний – про Антошу Ко. <...> Вухналь, Гедзь, Чечвянський реабілітовані. Про Чмельова нічого не знаю» (Тут і далі зберігаємо авторську орфографію та пунктуацію – *Л. Д.*) [3, лист 17.III.1960].

Два роки по тому такою ж стриманою була реакція поета на запрошення літературознавця взяти участь у збірнику, присвяченому Остапу Вишні. Свою зустріч із відомим сатириком у Кам'янці-Подільському 1920 року, а також приязний відгук про його байку М. П. Годованець огорнув таємничістю, сумнівами й невпевненістю: «Про О. В.: можу сказати Вам тільки для Вас і з проханням – не розголошувати цього. У мене є про це стаття-спомин, але я не певен, що то був він, хоч потім я пізнав його в Харкові. Ну, а може й помилився? Питання дуже серйозне і треба перевірити» [3, лист 8.III.1962].

Перші листи-відповіді М. П. Годованця вказували його несхильність до спогадів, поет охоче повідомляв про свою творчу роботу й плани останнього часу. Тому не дивно, що літературознавець не повторював більше важливих для нього запитань. Листування тривало в руслі, визначеному митцем. Розповіді про творчу роботу й підготовку рукописів до видання, реагування на видавничі рецензії, відгуки на прочитане, – у колі цих тем проглядала жива думка й гостра емоція байкаря.

З початку заочного знайомства М. П. Годованець був заінтригований персоною свого одеського кореспондента й, виявляючи недовіру до статусу й посади, шукав можливостей ствердитися у власній думці про нього. Вже в другому листі він писав: «Тепер тов. Сочивець написав Вашу точну адресу і я поспішаю висловити Вам щире подяку за чудову рецензію на мою книгу «Байки». Треба бути мудрим, щоб так глибоко сприйняти і розтлумачити автора. Критик має велику силу – довести до читача своє розуміння написаного. Ви чудово упорались з цим» [3, лист 29.VIII.1960].

Надзвичайно вимогливий до літературного слова, байкар не приховував, що в особі І. М. Дузя знайшов компетентного дослідника сатири, глибокого знавця історії та теорії питання, щиро зацікавленого в розвитку жанру.

Показово, що саме одеському літературознавцеві письменник довірив увести в літературний обіг його точні біографічні дані: «Іване Михайловичу! Я хочу довести до Вашого відома таке: у мене вийшла плутанина з днем народження. Властиво не з днем народження, а з визначенням дати. Піп, клятуший, коли писав метрику, написав, ніби я народився в листопаді /XI/, а я народився в вересні /IX/. Він не з того боку паличку поставив. Потім і пішло: почали писати, що я народився в листопаді. А тепер я хочу повернути істину: в статті – в біографічній частині – треба писати, що я народився 26 вересня 1893 року /за н.ст./» [3, лист 25.I.1963]. З часу публікації статті І. М. Дузя «Голос схвильованого серця», що вміщена як передмова до книжки Микити Годованця «Байки» [4], справжня дата народження письменника увійшла в усі біографічні друковані матеріали про М. П. Годованця, включно з енциклопедичними виданнями [7].

У листах М. П. Годованця розкриваються творчі принципи митця. Гостре неприйняття ним дилетантського, поверхового підходу до літературної праці закорінювалося в гіркий життєвий досвід. Уроки 1930-х прозирали в листах крізь натяки, примушували стежити за кожним словом, своїм і сказаним про нього: «Мене навчила лиха доля: статтю до моєї книги «Байки» 1932 року я не прочитав, а байдужо поставився, що буде написано і як буде написано в ній, і дуже попарився: автор написав про мене такого, що я потім рвав на собі волосся. <...> лаяв і лаю дуже» [3, лист 28.III.1963]. Такі зізнання доводять переконання письменника, що умови, створені системою в 1920–30-х роках, не змінилися по суті. Суб'єктивні відчуття об'єктивних суспільно-культурних реалій 1960-х років, заґрунтовані на драмі власного досвіду, виробляли звичку обережності, обачності, що супроводжувала творчу роботу письменника.

Листи М. П. Годованця виявляють складні психологічні процеси, що супроводжували митця в переддень 75-річчя. 1966 року, готуючи до видання новий рукопис, він звернувся до І. М. Дузя з проханням написати вступну статтю до двотомника й висловив готовність повідомити про все, що цікавитиме дослідника: «Матеріалу буде чимало, буде про що говорити. Всі необхідні

фактичні дані я охоче подам» [3, лист 9.VII.1966], «Що Вас зацікавить, що потрібне знати – охоче подам дані» [3, лист 14.VIII.1967].

Літературознавець сприйняв цю пропозицію як можливість повернення до теми, що залишалася «закритою» протягом шести років епістолярного спілкування, та сформулював близько десяти запитань. Чотиристорінкову машинописну (через один інтервал) відповідь М. П. Годованець наповнив датами, топонімами, подробицями, однак чи не кожен фрагмент спогадів завершував несподівано й однотипно: «А загалом я вважаю, що таких питань не варто торкатися в такій статті <...>. Воно може тільки заплутати справу божу», «Але тепер це питання не потрібно чіпати», «Але що воно нам зараз дає?», «<...> зараз не варто ритися під таке давнє і старе і навіть не варто зачіпати його в статті про 75-ліття життя старого дідуся Микити» [3, лист 14.VIII.1967].

Насичений психологічними спостереженнями фрагмент про деякі значні літературні постаті 1930–1920-х років супроводжувався наголошенням суб'єктивності висловленого: таке було враження, мабуть, втім, хтозна. Постскриптом листа підтверджував особистісний, потаємний характер викладеного й виказував внутрішню боротьбу мотивів: психологічна причина спогадів наштовхувалася на безупинні сумніви, непевність, вагання: «PS. Це все – для Вас особисто. Захотілось виговоритися. Може що і зайве?» [3, лист 14.VIII.1967].

Причини такої суперечливості психологічних потреб і логічного розмірковування, яка, врешті, остаточно вирішила долю спогадів, прояснював сам письменник. Він висловив сумнів у готовності суспільної свідомості сприйняти й адекватно оцінити збережене його пам'яттю: «Вивчені в піонерії, в комсомолі, в партії, університетах, у щоденному житті сьогоднішнім, ми багато знаємо і можемо, – іронізував Микита Годованець з приводу загальноприйнятого пафосу. – Тому так розумно і вірно беремось судити давнє і давніх, забуваючи, що час і люди були інші. Треба навчитись думати з тодішніх позицій, то буде вірний суд» [3, лист 14.VIII.1967]. У такий спосіб письменник стверджував: спогади з'явилися за внутрішнім імпульсом («Захотілось виговоритися», «Я тому так докладно на цьому спиняюсь, щоб і самому собі ясніше усвідомити свою роль і шляхи свої, і комусь для історії розповісти про те, що так далеко зосталося позаду, але що має неабияке значення в мому житті»), але призначалися для особистого архіву дослідника («Хай минуле

лежить в архівах до кращих часів», «Це все – для Вас особисто» [3, лист 14.VIII.1967]).

За час «відлиги» письменник жодного разу не висловився з приводу суспільних процесів, навпаки, ще міцніше дотримувався засвоєних правил, чим, по суті, виявляв невіру в необоротність змін. Переконавшись на власному досвіді в драматичних наслідках безвідповідального друкованого слова, М. П. Годованець наважився – незважаючи на високу оцінку й високу довіру до критика – висловити своє бажання ознайомитися з рукописними матеріалами вступної статті до ювілейного видання його творів: «<...> думаю: може начеркнете план статті, а я щось додаю, бо хто краще знає мою творчість, як не я?» [3, лист 18.VI.1967]. Таке прохання не могло не вражати самолюбство дослідника, який тієї пори готував і в грудні 1967-го захистив докторську дисертацію. Проте наполягання ставали настійливішими: «Я повторю свою думку про те, що варто черновик статті /або хоч план її/ надіслати мені для ознайомлення. Може я стану чимсь у пригоді. Адже хто може краще знати про свої твори, ніж сам автор?» [3, лист 4.VII.1967]. Неспокій письменника вгамувався лише після отримання довгоочікуваних матеріалів: «Листа Вашого одержав і бажаю успішної й натхненної роботи над статтею про кам'янецького отшельника» [3, лист 20.VII.1967].

Внутрішня колізія митця відбилася в листах із приводу задуму статті І. М. Дузя про творчу лабораторію байкаря. Високо оцінивши ідею, М. П. Годованець висловив сумнів щодо вибору тексту для аналізу, навів об'єктивні перестороги, роз'яснив їхню неминучість і можливі наслідки: «По-перше, вона (байка – Л. Д.) ще не закінчена; по-друге, вона не надрукована, тобто не пройшла цензури, чи як її там звати, і можемо потрапити на слизке. А це для нас небажане і непотрібне» [3, лист 30.IX.1967]. Наводився також аргумент суб'єктивний, проте, як на Годованця, беззаперечний, оскільки був предметом його постійної тривоги, – особисте не має ідентифікуватися: «На прикордонні» – це байка особлива за своїм характером і може навіть не зовсім ясна. Дуже вона особиста, а тому не буде багатьом зрозуміла. Вам треба брати таке, що було б на славу письменника і було б показове і характерне» [3, лист 30.IX.1967]. На завершення звучав присуд: письменник відкликав байку до шухляди свого письмового столу.

Маючи на меті змінити рішення поета, літературознавець за тиждень надіслав йому чоти-

ристорінковий машинописний начерк статті. Зворушений витлумаченням байки в контексті письменницьких доль першої третини ХХ сторіччя («Ви дуже розумно, мудро прочитали в байці те, що є в ній підспудне, між рядками /а байка саме тим гарна, що в ній є що читати між рядками, за плечима») [3, лист 14.X.1967], М. П. Годованець розкрив свій первісний творчий порух і знову підкреслив особистісність змісту: «<...> я подумав: а нічого в наших байках нема про людей, які перейшли до наших лав з далекого минулого. А їм часто доводиться чути нарікання <...>. Ця тема нам, старикам, усім близька і деякою мірою автобіографічна <...>» [3, лист 14.X.1967]. Однак, навіть безумовно схваливши літературознавче трактування, поет продовжував наполягати на своєму рішенні: він не виключав можливості іншого прочитання твору з позиції офіційно єдиного «ми»: «Проте, гадаю, що зараз виносити таку складну річ на люди не варто. Ми ще до того не доросли. У нас ще багато примітиву» [3, лист 14.X.1967]. Згодом І. М. Дузь здійснив свій творчий намір, – статті «З джерел народної мудрості» й «Від задуму до друку» були написані на матеріалі творчої історії інших творів байкаря та опубліковані 1968 і 1969 років.

Майже півтора десятиріччя листування М. П. Годованця та І. М. Дузя жилося спільними інтересами, обопільною активністю, людською приязню. Проте серед багатьох тем закритою залишалася одна, обіцяна ще в першому листі, – чорна смуга кінця 1930-х – І половини 1950-х. Щедрий на слово, критичний, гострий, поет ставав лаконічним, стриманим, наближаючись до зони болю. Умовчання, обірвані фрази, три крапки створювали в цій темі особливу напругу. Відбувши десять років у радянському концтаборі, ще за десять отримавши нарешті реабілітацію, письменник мав підстави побоюватися не лише за свій «літературний портрет».

Свідчення драматичної теми збереглися в щоденниках І. М. Дузя: вони містять записи про дві особисті зустрічі й бесіди з М. П. Годованцем у Кам'янці-Подільському 26 і 27 вересня 1967 року, тобто в проміжку між двома цитованими вище листами. Пам'ять письменника, здавалося, очікувала на можливість виповісти вічна-віч те, що замовчувалося суспільством, про що обачний письменник не наважувався писати, обриваючи себе на півслові. Він добре засвоїв різницю між довірливою бесідою та письмовим викладом, до того ж надісланим поштою, – був переконаний, що й у післясталінську добу листи

не втратили кваліфікації речових доказів («Бачите, як ми живемо: ніколи не знаєш, куди може потрапити хоч і цей лист до Вас. Живи й оглядайся») [3, лист 22.III.1964].

У тому, наскільки не зацікавленою була радянська політична система донести повну правду про антидемократичні злочини, переконують відредаговані державними видавництвами протягом 1960-х років біографічні матеріали М. П. Годованця. Офіційний канон передбачав життєпис репресованих письменників до середини 30-х, а далі для тих, кому пощастило вижити, – через пробіл у 2 інтервали – розгляд творчості. У 1970-х дихотомія вуалювалася: в передмові до книжки М. П. Годованця, що вийшла за рік до його смерті, йшлося: «В середині 30-х років завершився перший період творчості Микити Годованця, період пошуків і становлення. Нових творчих вершин у літературній діяльності досягає байкар у 50-ті роки. Зростає вимогливість автора до себе» [2, с. 8]. Письменство й пересічний читач мали прийняти зникнення з біографії митця двадцятирічного періоду й повірити, що трактування належить Євгенії Гінзбург, багаторічній ув'язненій сталінських таборів, авторці двотомного «Крутого маршруту. Хронік часів культу особи». Такі ситуації 1960–70-х письменник пояснював, проєцируючи на них досвід 1930-х, ховав пережите всередину себе як драму власного життя, зосереджувався на байкарській і перекладацькій роботі.

Висновки і пропозиції. Епістоли М. П. Годованця до І. М. Дузя належать до типу приватно-ділового листування, яке тривало в межах міжособистісних неофіційних стосунків. Листи, написані протягом 1960-х років, відбивають динаміку взаємин між кореспондентами – від напівофіційних до дружніх, щиро-довірливих. Інтенсивність листування корелювала з динамікою його характеру: започатковане задля встановлення ділового інформативного контакту, воно підтримувалося надалі як дружнє листування та виконувало не лише ділову, інформативну, але й психологічну функцію.

Зміст листів прояснює мотивацію та мету епістолярного спілкування.

Метою І. М. Дузя як ініціатора листування було отримання важливої суспільно-культурної інформації для доповнення своїх розвідок та їхньої публікації. Метою листів поета було нівелювання ретроспективного плану й перемикавання уваги свого кореспондента на план перспективний: розв'язання ділових питань, пов'язаних із передмовами до його книг, дослідженням його

творчості тощо. І. М. Дузь як дослідник прагнув вийти за межі популяризації творів байкаря, намагався розширити уявлення про його особистість і підвалини творчості, розкрити невідомі сторінки життя. Цим зумовлювався задум розвідок про творчу історію ранніх байок Микити Годованця, який можна було реалізувати за допомогою рукописів і свідчень самого автора. Свої спогади, що містили інформацію про суспільно-політичні погляди інтелігенції 1920–30-х років, М. П. Годованець призначав особисто літературознавцеві, який здобув його довіру. Листи М. П. Годованця свідчать про складний психологічний стан митця: він довго не наважувався на спогади, а, написавши, наклав заборону на їхнє використання з мотивів суб'єктивно-психологічних. Поважаючи право письменника вирішувати долю власних спогадів у час так званої «відлиги», І. М. Дузь зважав на побоювання М. П. Годованця, з розумінням ставився до драматичних переживань митця, дотримувався неофіційних домовленостей, обмежував свої творчі плани, не користався публічно призначеною лише для нього інформацією.

Виділяємо типи епістолярної інформації, що міститься в листах М. П. Годованця до І. М. Дузя. До інформації про зовнішні події належить спростування митцем зафіксованої в друкованих джерелах дати його народження та некомпетентних тверджень про його твори, а також повідомлення про події літературного життя та видавничі процеси. Ці відомості містять оцінні елементи. Прямий внутрішньопсихологічний зміст мають синхронні повідомлення про творчий процес, реалізацію творчих планів, ставлення до культурних і літературних подій і постатей. Опосередковану психологічну інформацію дають висловлені суперечливі думки, сумніви, вагання, ретроспективний самоаналіз, елементи інтроспекції, а також зміна прийнятих рішень з огляду на об'єктивно-суб'єктивістські умови тоталітарної доби. Значення психологічної інформації набуває уникання спогадів про події 1920–30-х років і час заслання, а також прохання про нерозголошення повідомленого. Пряма й опосередкована епістолярна інформація дає розуміння психологічних процесів і морального стану митця протягом 1960-х років.

Листи М. П. Годованця позначені персональністю, що виявлена в інформаційній спрямованості на конкретного адресата й неординарному авторському «я». Індивідуальний авторський образ є найбільшою цінністю листів, – вони містять інформацію про особистість митця, характер

його ставлення до суспільних і мистецьких процесів, а також про внутрішнє життя митця, особливості індивідуальних психологічних станів, його психологічну драму.

Головні теми листів М. П. Годованця зосереджувалися на творчому процесі, стосунках із редакторами, рецензентами, колегами по байкарському цеху. Проте означені теми не мали чітко окреслених меж і торкалися суспільно-політичних, морально-етичних, психологічних проблем. Листи дають пряму й опосередковану інформацію

про суспільну й культурну обстановку, напрями творчої думки, моральну й емоційну напругу 1960-х років, психологічний та емоційний стан творчих особистостей.

Листи М. П. Годованця надалі можуть бути об'єктом досліджень, використовуватися як матеріал для вивчення біографії митця, його особистості, поглядів, творчих стосунків, для нового прочитання творів і перекладів митця, а також для аналізу контекстної суспільної, культурної, літературної ситуації.

Список літератури:

1. Василяшко В. Ф. Байка і колючий дріт, або відомий і невідомий Микита Годованець. *Вітчизна*. 2005. № 9–10. С. 116–129. URL: http://vitchyzna.ukrlife.org/9_10_05vasylashko.htm (дата звернення: 12.02.2021).
2. Гінзбург Є. С., Крижанівський С. А. Світова байка на українській землі. *Байки зарубіжник байкарів у переспівах та перекладах Микити Годованця*. Київ : Дніпро, 1973. С. 3–21.
3. Годованець М. П. Листи до І. М. Дузя. 1960–1974. Особистий архів професора Дузя І. М.
4. Дузь І. М. Голос схвильованого серця. *Байки* / М. П. Годованець. Київ : Держлітвидав, 1963. С. 3–6.
5. Зленко Г. Д. Дузь Іван Михайлович. *Енциклопедія Сучасної України : електронна версія : вебсайт* / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=19462 (дата звернення: 22.02.2021).
6. Ільків А. В. Інтимний епістолярій українських письменників другої половини XIX – початку XX ст. (жанрові аспекти). *Слово і час*. 2016. № 4. С. 26–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sich_2016_4_5 (дата звернення: 25.02.2021).
7. Колодійчук Є. С. Годованець Микита Павлович. *Енциклопедія Сучасної України : електронна версія : вебсайт* / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25158 (дата звернення: 22.02.2021).
8. Лисенко Н. І. Творчі матеріали та листування О. Олеся в його еміграційному архіві. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31952/03-Lysenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 6.02.2021).
9. Мазоха Г. С. Теоретичні аспекти дослідження письменницького епістолярію. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 2 (1). С. 152–161. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2\(1\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2(1)_26) (дата звернення: 06.02.2021).

Duz L. I. PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF WRITING LETTERS (TO THE PARADIGM OF M. P. HODOVANETS)

The following study provides an analysis of the letters written by the fable writer and translator M. Hodovanets as an authentic source of biographical as well as of psychological information. The letters were addressed to the literature scientist, university professor and writer I. Duz and written as documents of half-professional and half-private communication which continued within an unofficial private contact. The analysis of this written communication is reflecting the development of the correspondents' professional and private relations from the distanced half-official exchange to an atmosphere of friendship, sincerity and growing trust. It is stated that the intensity of the letter exchange has been correlating with the dynamics of its character and depended on its professional, informative and psychological functions.

The main topic of interest focuses on the aims of I. Duz who initiated the letter exchange and the motivation of M. Hodovanets to keep the written communication up and to define its topics, mainly by switching the receiver's attention from the retrospective to the perspective viewpoint. The topics which the fable-writer kept avoiding as an inner communication taboo are being outlined. A further motif of this study is the psychological struggle between the desire to create and to remember and the perception of the social and political reality of the 1960s period.

Further, a classification of written communication types takes place, defining messages about external events with elements of personal judgement, direct emotional and psychological accounts and mediated expressions of complex moral and psychological processes and developments. It is proved that the avoiding of any mentions about the events of the 1920s – 1930s period and about the deportation as well as requests of discretion and privacy have a value as sources of information about the writer's psychological state. The reasons for his

psychological and moral state during the 1960s are being established by the analysis of the direct as well as of the mediated written information.

It is stated that the letters of M. Hodovanets are marked by a personal approach that can be seen in addressing the information to the certain recipient, as well as by a well-defined, original and one-of-a-kind author's personality. It is being claimed that the individual image of the author is the most valuable element of those letters, as they give account of his personality, character, societal and creative views as well of his personal life, details on his psychological traits and his own psychological drama.

It is stated that the main topics of M. Hodovanets' letters centred on his creative process and the accompanying relations with others, did not have defined topic borders and involved societal, political, moral, ethical and psychological problems, thus becoming a source of information which is valuable for understanding societal and cultural environment in the 1960s, the directions of creative thinking and the psychological state of creative personalities in this time period.

Key words: *writer's personal letters, internal dynamics of letter-writing, private character of the written communication information, mediated psychological information.*